

POSTANOWIENIE

Dnia 15 listopada 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

Protokolant Bożena Kowalska

w postępowaniu upadłościowym I. G. - osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej
przy udziale syndyka masy upadłości,
z zażalenia upadłej na postanowienie Sędziego-komisarza z dnia 9 marca 2018 r.
w sprawie o ustalenie,
na posiedzeniu jawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 15 listopada 2018 r.,
na skutek zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Rejonowy w W.,
postanowieniem z dnia 5 czerwca 2018 r., sygn. akt X GUp [...],

"Czy odpowiednie stosowanie przepisów art. 124 ust. 1 w zw. z art. 491² ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe, w odniesieniu do postępowania upadłościowego wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej oznacza, iż z dniem ogłoszenia upadłości jednego z małżonków, jeżeli małżonkowie pozostawali w ustroju wspólności majątkowej, cały majątek wspólny małżonków wchodzi do masy upadłości, a jego podział jest niedopuszczalny?"

**przekazuje zagadnienie do rozstrzygnięcia powiększonemu
składowi Sądu Najwyższego.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 6 października 2017 r. Sąd Rejonowy W., X Wydział Gospodarczy dla spraw Upadłościowych i Restrukturyzacyjnych ogłosił upadłość I. G. jako osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej.

Postanowieniem z dnia 9 marca 2018 r. sędzia-komisarz ustalił, że w skład masy upadłości I. G. wchodzi: wynoszące 1/ część udziały we współwłasnościach nieruchomości położonych w G. oraz A. oraz we współwłasności samochodu oraz wynagrodzenie za pracę w części wynikającej z treści art. 87 i 871 kodeksu pracy.

Sąd Rejonowy w W., rozpoznając zażalenie I. G. na postanowienia sędziego-komisarza, działając jako sąd drugiej instancji, powziął poważne wątpliwości, czy odpowiednie stosowanie przepisów art. 124 ust. 1 w zw. z art. 491² ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (t.j. Dz. U. 2017.2344 ze zm. – dalej, jako p.u.) w odniesieniu do postępowania upadłościowego wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej oznacza, iż z dniem ogłoszenia upadłości jednego z małżonków, jeżeli małżonkowie pozostawali w ustroju wspólności majątkowej, cały majątek wspólny wchodzi do masy upadłości, a jego podział jest niedopuszczalny, czy też odpowiednie stosowanie tego przepisu oznacza wyłączenie zakazu podziału majątku wspólnego oraz uznanie, że w skład masy upadłości powinien wejść jedynie odpowiedni udział w majątku wspólnym przysługujący upadłemu małżonkowi.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 124 ust. 1 p.u., z dniem ogłoszenia upadłości jednego z małżonków powstaje między małżonkami rozdzielność majątkowa, o której mowa w art. 53 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2017 r. poz. 682). Jeżeli małżonkowie pozostawali w ustroju wspólności majątkowej, majątek wspólny małżonków wchodzi do masy upadłości, a jego podział jest niedopuszczalny. Małżonek upadłego może jednak dochodzić w postępowaniu upadłościowym należności z tytułu udziału w majątku wspólnym, zgłaszając tę wierzytelność sędziemu-komisarzowi. Przepis ten - wprowadzony ustawą z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze, znowelizowany w 2009 roku jedynie w celu dostosowania do zmian wprowadzonych do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – kontynuuje dotychczasowe rozwiązania przewidziane

w art. 53 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo upadłościowe (Dz. U. z 1991 r., Nr 118, poz. 512 ze zm.), który stanowił, że razie upadłości jednego z małżonków, jeżeli między nimi ustanowiona była wspólność majątkowa lub wspólność dorobku, majątek wspólny należy do masy upadłości. Należy jednak podkreślić, iż w związku z zakresem podmiotowym przepisów o postępowaniu upadłościowym, rozwiązania te miały dotychczas zastosowanie wyłącznie do upadłości tych z małżonków, którzy posiadali status przedsiębiorców w rozumieniu art. 43¹ k.c. (art. 5 ust. 1 p.u.), czyli tych, którzy prowadzili we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową. W przypadku przedsiębiorcy, ustawodawca dawał i nadal daje prymat interesom wierzycieli, nawet kosztem interesu małżonka przedsiębiorcy. Przedsiębiorca bowiem ma podwyższony miernik staranności i dla ochrony majątku swojego współmałżonka powinien odpowiednio wcześniej zawrzeć umowę ustanawiającą rozdzielność majątkową. Ratio legis unormowania dotyczącego przedsiębiorców, wynika też z założenia, że majątek wspólny powstały w okresie prowadzenia przedsiębiorstwa przez upadłego został nabyty ze środków pochodzących z dochodów tego przedsiębiorstwa. Założenie to zostało uwzględnione w treści domniemania prawnego zawartego w art. 124 ust. 4 p.u., który z oczywistych względów nie może mieć zastosowania do upadłości małżonka, który nie prowadzi działalności gospodarczej.

W chwili wejścia w życie przepisów ustawy z dnia 23 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i upominawcze, tj. z dniem 1 października 2003 r., postanowienia art. 124 ust. 1 tej ustawy były zgodne z uregulowanymi w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym zasadami zaspokojenia wierzycieli, gdy dłużnikiem był tylko jeden z małżonków. Zgodnie bowiem z art. 41 § 1 k.r.o. (w brzmieniu obowiązującym do dnia 20 stycznia 2005 r.) wierzyciel, którego dłużnikiem był tylko jeden z małżonków, mógł żądać zaspokojenia z majątku wspólnego. Zasady tej odpowiedzialności zostały istotnie zmienione ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2004 r., Nr 162, poz. 1691), poczynając od 20 stycznia 2005 r. Stosownie do treści art. 41 § 1 k.r.o. w nowym brzmieniu, jeżeli małżonek zaciągnął zobowiązanie za zgodą drugiego małżonka, wierzyciel może żądać zaspokojenia także z majątku

wspólnego. Pomimo zmian w zakresie materialnoprawnych podstaw odpowiedzialności małżonków za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich, nie doszło do zmian dostosowawczych w prawie upadłościowym.

Ochrona małżonka upadłego przedsiębiorcy przejawia się tym, że może on zgłosić do masy upadłości wierzytelność z tytułu udziału w majątku w wspólnym (art. 124 ust. 3 p.u.). Co do zasady udziały te są równe (art. 43 § 1 k.r.o.), wobec czego zgłoszona przez małżonka wierzytelność powinna odpowiadać połowie wartości majątku wspólnego. Nie może jednak domagać się wyłączenia z masy upadłości udziału w majątku wspólnym (por. wyrok SN z 19 lutego 2009 r., II CSK 469/08, LEX nr 503240). Nie jest wykluczona możliwość domagania się przez małżonka w zgłoszeniu wierzytelności ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym i zgłoszenia wierzytelności w wyższej wysokości niż połowa majątku wspólnego; zezwala na to art. 43 § 2 i 3 k.r.o. Wobec braku szczególnego uregulowania co do kategorii zaspokajania wierzytelności z tytułu udziału w majątku wspólnym przyjąć należy, że wierzytelności z tego tytułu zaspokajane są w kategorii drugiej (art. 342 ust. 1 pkt 4 p.u.).

Ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy - Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. 2008.234.1572), która weszła w życie 31 marca 2009 r., został rozszerzony zakres podmiotowy postępowania upadłościowego na osoby fizyczne nieprowadzące działalności gospodarczej (art. 1 pkt 1) i w części trzeciej zmienianej ustawy, poświęconej odrębnym postępowaniom upadłościowym, dodano tytuł V, w którym odrębnie uregulowane zostało postępowanie upadłościowe wobec tych osób. Zgodnie z art. 491² ust. 1 p.u., w sprawach nieuregulowanych w tytule dotyczącym postępowania upadłościowego wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej przepisy o postępowaniu upadłościowym stosuje się odpowiednio, z tym że nie stosuje się wskazanych w art. 491² ust. 1 p.u. przepisów, wśród których nie został wymieniony art. 124 p.u.

Wobec tego powstają uzasadnione wątpliwości związane z odpowiednim stosowaniem art. 124 p.u. w upadłości konsumenckiej.

W nauce i teorii prawa trafnie zauważa się, że pojęcie "odpowiedniości" stosowania określonego przepisu oznacza, że niektóre jego postanowienia będzie

można stosować bez żadnej modyfikacji, inne trzeba będzie odpowiednio zmodyfikować, a jeszcze innych w ogóle nie będzie można stosować. Na gruncie odesłania zawartego w art. 491¹ ust. 1 p.u. można zatem rozważać po pierwsze niestosowanie art. 124 p.u., po drugie stosowanie tego artykułu z modyfikacjami uwzględniającymi specyfikę upadłości konsumenckiej i po trzecie stosowanie art. 124 p.u. wprost.

Jak dotąd, Sąd Najwyższy nie wypowiedział się w kwestii przewidzianego w art. 491² ust. 1 p.u. „odpowiedniego stosowania” przepisów o postępowaniu upadłościowym dotyczących przedsiębiorców i podmiotów wymienionych w art. 2 ust. 2 p.u., zwłaszcza w kontekście zastosowania art. 124 p.u., do upadłości konsumenckiej. W doktrynie prezentowane są w tym przedmiocie rozbieżne stanowiska.

W związku z zawartym w art. 491² ust. 1 p.u. odesłaniem należy *a limine* odrzucić niestosowanie w całości art. 124 p.u. do upadłości konsumenckiej. Gdyby taki był zamiar ustawodawcy, to zastosowanie tego przepisu zostałoby wyraźnie wyłączone w treści art. 491² ust. 1 p.u. Nie budzi też wątpliwości, że z chwilą ogłoszenia upadłości konsumenckiej powstaje ustrój rozdzielności majątkowej małżeńskiej, co oznacza zastosowanie do upadłości konsumenckiej art. 124 ust. 1 zd. 1 p.u. Podobny skutek ogłoszenia upadłości jednego z małżonków przewiduje art. 53 § 1 k.r.o. Rozbieżności dotyczą zastosowania art. 124. ust. 1 zd. 2 p.u. przy czym dominuje pogląd, że przepis ten należy stosować wprost, tj. bez żadnej modyfikacji. Najczęściej w jego uzasadnieniu odwołuje się do pominięcia art. 124 p.u. przy zawartym w art. 491² ust. 1 p.u. wyliczeniu przepisów, których nie stosuje się do upadłości konsumenckiej przepisu. Dodać przy tym należy, że gdyby wolą ustawodawcy było niestosowanie art. 124 ust. 1 zd. 2, to wobec zbieżnych postanowień art. 53 § 1 k.r.o. i art. 124 ust. 1 zd. 1, w art. 491² § 1 p.u. zostałyby wymieniony cały art. 124 ust. 1 jako przepis, który nie stosuje się do upadłości konsumenckiej. Poza tym, jako usprawiedliwienie tej tezy wskazuje się, że konstrukcje upadłości przedsiębiorcy i konsumenta są podobne.

Występuje jednak także inne zapatrywanie sprzeciwiające się stosowaniu do upadłości konsumenckiej art. 124 ust. 1 zd. 2 p.u., co powodowałoby, że z chwilą ogłoszenia upadłości małżonka nieprowadzącego działalności gospodarczej

powstawałaby rozdzielność majątkowa pomiędzy małżonkami, ale do masy upadłości wchodziłby jedynie udział dłużnika we współwłasności majątku powstały z chwilą ustania wspólności majątkowej. Za taką wykładnią odesłania zawartego w art. 491² ust. 1 p.u. przemawiają istotne względy systemowe i celowościowe.

Zastosowanie art. 124 ust. 1 zd. 2 p.u. do upadłości osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej może prowadzić do trudnej do zaakceptowania sytuacji pokrzywdzenia małżonka upadłego, który w istocie swoim udziałem w majątku dorobkowym ponosiłby odpowiedzialność za zobowiązania współmałżonka, nawet w sytuacji, gdy nie był współdłużnikiem, jak również gdy małżonek taki nie wyraził zgody na zaciągnięcie określonych zobowiązań w trybie określonym w art. 41 § 1 k.r.o. a nawet temu się sprzeciwiał. Jest to tym bardziej rażące jeśli w związku ze stosowaniem art. 124 ust. 1 zd. 2 p.u. do upadłości konsumenckiej należałoby także uwzględnić treść art. 125 ust. 3 p.u., czego skutkiem byłaby konieczność przekazania do masy upadłości całego dorobku małżonka upadłego powstałego w ciągu roku przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, jeśli w tym czasie doszłoby do powstania rozdzielności majątkowej m.in. w wyniku rozwodu. Istotne jest również, iż małżonek dłużnika, który ma ponosić tak daleko idące konsekwencje wydania postanowienia o ogłoszeniu upadłości nie jest stroną postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości. W upadłości konsumenckiej nie ma zastosowania domniemanie z art. 124 ust. 4 p.u. Założeniem kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jest bowiem to, że majątek objęty wspólnością majątkową małżeńską powstał w wyniku wspólnej pracy obojga małżonków. Wobec konsumenta nie można wymagać ustanawiania rozdzielności majątkowej na wypadek złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Pokrzywdzenie małżonka upadłego może ujawnić się jeszcze wyraźniej, gdy w skład majątku wspólnego wchodzi lokal mieszkalny albo dom jednorodzinny, w którym ten małżonek mieszka wraz z innymi członkami rodziny. Wejście tych składników majątkowych do masy upadłości a następnie ich zbycie w ramach likwidacji masy może trwale pozbawić małżonka upadłego możliwości zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych. Tych dotkliwych i nieodwracalnych skutków nie niwelują postanowienia art. 491¹³ p.u. przewidujące tymczasową pomoc dla upadłego, przy czym pomoc ta jest wyłączona, jeżeli dłużnik doprowadził do swojej

niewypłacalności lub istotnie zwiększył jej stopień umyślnie lub na skutek rażącego niedbalstwa (art. 491¹³ ust. 4 p.u.).

Niezależnie od względów celowościowych należy również mieć na uwadze względy systemowe. Powracając do treści art. 41 § 2 k.r.o., trzeba wskazać, że skutkiem tej regulacji jest wykluczenie możliwości egzekucji z majątku wspólnego, jeżeli drugi małżonek nie wyraził zgody na zaciągnięcie zobowiązania przez współmałżonka-dłużnika. Ta zasada wynikająca z prawa materialnego ma również zastosowanie w postępowaniu klauzulowym. Zgodnie z art. 787 k.p.c. nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika zależy od wykazania, że wierzytelność stwierdzona tytułem egzekucyjnym powstała z czynności prawnej dokonanej za zgodą małżonka dłużnika.

W efekcie, jak słusznie podnosi się w piśmiennictwie, jedynie w postępowaniu upadłościowym możliwe jest ekonomiczne obarczenie małżonka zobowiązaniami zaciągniętymi przez dłużnika, mimo że nie wyrażał on zgody na zaciągnięcie przez współmałżonka danego zobowiązania. Z tych względów art. 124 ust. 1 zd. 2 p.u. powinien być traktowany jako wyjątek od ogólnych zasad odpowiedzialności za zobowiązania małżonka i stosowany wyłącznie, gdy wprost przewiduje to przepis, nie zaś na podstawie ogólnego odesłania do całego zespołu przepisów.

Przy ocenie omawianego zagadnienia trzeba też uwzględnić specyfikę, naturę oraz cel tego postępowania. Biorąc to pod uwagę, należy zauważyć, że zagadnienie to łączy się z kolizją dwóch wartości – ochroną interesów upadłego (konsumenta) oraz ochroną interesów wierzycieli. Ochrona interesów wierzycieli wynika z nadrzędnego celu postępowania upadłościowego sformułowanego w art. 2 ust. 1 p.u. (zasada optymalizacji). Przepis ten, jako przepis ogólny ma zastosowanie do wszystkich postępowań upadłościowych uregulowanych w prawie upadłościowym. Zgodnie natomiast z art. 2 ust. 2 p.u., postępowanie uregulowane ustawą wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej należy prowadzić tak, aby umożliwić umorzenie zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym (funkcja oddłużeniowa upadłości konsumenckiej), a jeśli jest to możliwe – zaspokoić roszczenia wierzycieli w jak najwyższym stopniu. Oznacza to, że w postępowaniu

upadłościowym konsumentów należy stosować zasadę optymalizacji, ale nie powinna ona być realizowana z uszczerbkiem dla oddłużeniowej funkcji upadłości konsumenckiej. W doktrynie podkreśla się, że zasada wyrażona w art. 2 ust. 2 p.u. jest wskazówką dla prawidłowej wykładni przepisów zawartych w art. 491¹ i n. p.u. w razie kolizji interesów niewypłacalnego dłużnika niebędącego przedsiębiorcą i jego wierzycieli. Jednak nie te relacje powinny mieć decydujące znaczenie przy wykładni art. 491² ust. 2 p.u. ale istotny wpływ na zakres stosowania art. 124 ust. 1 p.u. do upadłości konsumenckiej powinny mieć uregulowane w prawie rodzinnym zasady odpowiedzialności małżonków za zobowiązania zaciągnięte bez jego zgody.

Przedstawione zagadnienie ma bardzo duże znaczenie w obliczu stale wzrastającej liczby upadłości konsumenckiej. Zgodnie z opublikowanym raportem BIG InfoMonitor, w 2017 roku z upadłości konsumenckiej skorzystało 5 471 osób, co stanowi wzrost o 24% względem roku poprzedniego.

Mając na względzie te okoliczności, jak również wskazane istotne wątpliwości odnośnie rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 zd. drugie k.p.c. postanowił jak wyżej.